

6

Ukazi (splošno)

Ukazi

- CPE lahko izvršuje ukaze na 2 načina:
 - 1. Trdo ožičena logika**
 - vezje (logična vrata, pomnilne celice, povezave)
 - spremembe so možne le s fizičnim posegom
 - 2. Mikroprogramiranje**
 - v CPE je vgrajen poseben računalnik za izvajanje ukazov
 - pri vsakem ukazu se aktivira ustrezno zaporedje **mikroukazov (mikroprogram)**
 - mikroprogrami so shranjeni v kontrolnem pomnilniku CPE
 - mikroukazi so primitivnejši od običajnih in jih izvršuje trdo ožičena logika
 - počasnejše, vendar lahko spreminjamo ali dodajamo ukaze, ne da bi spreminjali vezje
- Uporabnika način izvajanja ukazov ne zanima

- Vsak ukaz vsebuje
 1. Informacijo o operaciji, ki naj se izvrši
 - to polje se imenuje **operacijska koda**
 2. Informacijo o operandih, nad katerimi naj se izvrši operacija
- Ukaz je shranjen v eni ali več (sosednih) pomnilniških besedah
- **Format ukaza** pove, kako so biti ukaza razdeljeni na operacijsko kodo in operande
 - formati so odvisni od števila registrov, dolžine pomnilniške besede, dolžine pomnilniškega naslova, število operacij, ...

Lastnosti ukazov - 5 dimenzij

Dimenzija
1. Način shranjevanja operandov v CPE
2. Število eksplicitnih operandov v ukazu
3. Lokacija operandov in načini naslavljanja
4. Operacije
5. Vrsta in dolžina operandov

D1. Načini za shranjevanje operandov v CPE

- CPE vsebuje **programsko dostopne registre**
 - to je majhen pomnilnik, v katerega lahko shranimo enega ali več operandov
 - prednosti:
 1. Večja hitrost
 - registri so hitrejši od GP
 - bližji so aritmetično-logični in kontrolni enoti (krajši čas potovanja signalov)
 - možen je istočasen dostop do več registrov naenkrat
 2. Krajši ukazi
 - krajši naslov (ker je registrov malo) kot pri GP

- 3 načini shranjevanja operandov v CPE:

1. Akumulator.

- najstarejši način
- edini register
- zato ga v ukazih ni treba eksplicitno navajati (preprostost)
- ukaza LOAD, STORE za prenos v in iz akumulatorja
- veliko prometa z GP (shranjevanje vmesnih rezultatov), zato počasnost

2. Sklad (stack).

- v danem trenutku je dostopna samo najvišja lokacija
- podobno kot sklad pladnjev
- LIFO
- ukaza PUSH, POP (ali PULL)
- podobno akumulatorju (tako je dostopen le 1 operand)
 - preprosta realizacija, kratki ukazi, preprosti pravajalniki
 - vendar je prostora za več operandov

- Lukasiewicz: **postfiksna** oz. **reverzna poljska notacija**

– npr. $(B \times (C + D)) / (E + F)$ zapišemo kot B C D + x E F + /

B C D + x E F + /

B G x E F + / $G = C + D$

H E F + / $H = B \times G$

H I / $I = E + F$

J $J = H / I$

- sklad je idealno sredstvo za računanje v tej notaciji
- **skladovni računalniki** (firma Burroughs, 60. leta)
- prednost pri dolгих aritmetičnih ukazih
 - danes jih ni tako veliko

3. Množica registrov (register set).

- najbolj
 - danes edina rešitev
 - toda nekdanji so bili dragi, pa tudi prevajalniki jih niso znali dobro uporabljati
- vsak register ima svoj naslov
- 2 rešitvi:
 - splošnonamenski registri (vsi ekvivalentni)
 - 2 skupini:
 - » za AL operande
 - » za naslove
- lahko shranjujemo vmesne rezultate
 - pri skladu: v pomnilnik

D2: Število eksplicitnih operandov v ukazu

- **m-operandni** (m-naslovni) računalnik
 - običajno se podajajo naslovi operandov
 - danes m največ 3
- 5 skupin:
 - **3+1-operandni** računalniki

$OP3 \leftarrow OP2 + OP1$

$(PC \leftarrow) OP4$

naslov nasl. ukaza

- GP (krožni dostop) drugačen kot danes
 - PC-ja ni bilo
 - s primerno razporeditvijo ukazov in operandov je deloval mnogo hitreje, kot bi, če bi bili ukazi zapisani po naraščajočih naslovih
- EDVAC

– 3-operandni

- pomnilniki z naključnim dostopom odpravijo potrebo po 'pametnem' razmeščanju ukazov
 - s tem tudi po ekspl. podajanju naslova nasl. ukaza
- pojavi se izvrševanje ukazov po narašč. naslovih
 - $PC \leftarrow PC + 1$

$$OP3 \leftarrow OP2 + OP1$$

$$PC \leftarrow PC + 1$$

- operandi so običajno v registrih

— **2-operandni**

- enostavnejši, a malo počasnejši

$$OP2 \leftarrow OP2 + OP1$$

$$PC \leftarrow PC + 1$$

– **1-operandni**

- imajo akumulator

$$AC \leftarrow AC + OP1$$

$$PC \leftarrow PC + 1$$

- mikroprocesorji iz 70. in 80. let
 - Intel 8080, Motorola 6800, Zilog Z80
 - Intel 8086, Intel 80186, Intel 80286
- običajno imajo še kak dodaten register
 - model brez se uporablja za teoretične študije izračunljivosti

– Brez-operandni (skladovni)

- najkrajši ukazi

$$\text{Sklad}_{\text{VRH}} \leftarrow \text{Sklad}_{\text{VRH}} + \text{Sklad}_{\text{VRH}-1}$$

$$\text{PC} \leftarrow \text{PC} + 1$$

- toda: potrebna sta vsaj 2 ukaza z ekspl. operandom!
 - PUSH, POP (prenos med GP in skladom)

D3: Lokacija operandov in načini naslavljanja

- 2 vprašanji:
 - Kje so operandi?
 - Kako je v ukazu podana informacija o njih?
- **Lokacija operandov**
 - registri CPE
 - GP (oz. predpomnilnik)
 - (registri krmilnika V/I naprave)

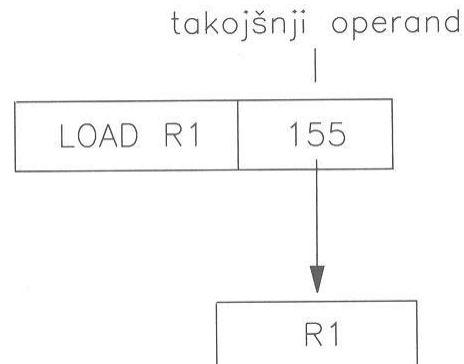
- 2- in 3-operandni računalniki se delijo še na:
 - **registrsko-registrske** računalnike
 - najbolj razširjeni
 - vsi operandi v registrih CPE
 - reče se tudi **load/store** računalniki (ker rabimo load in store)
 - **registrsko-pomnilniške**
 - 1 operand lahko v pomnilniku, drugi v registru
 - **pomnilniško-pomnilniške**
 - vsak operand lahko v pomnilniku
 - zapleteni ukazi, CISC (npr. VAX)

- **Načini naslavljanja**

- Kako je v ukazu podana informacija o operandih
- Tičejo se predvsem pomnilniških operandov
 - pri registrskih je enostavno

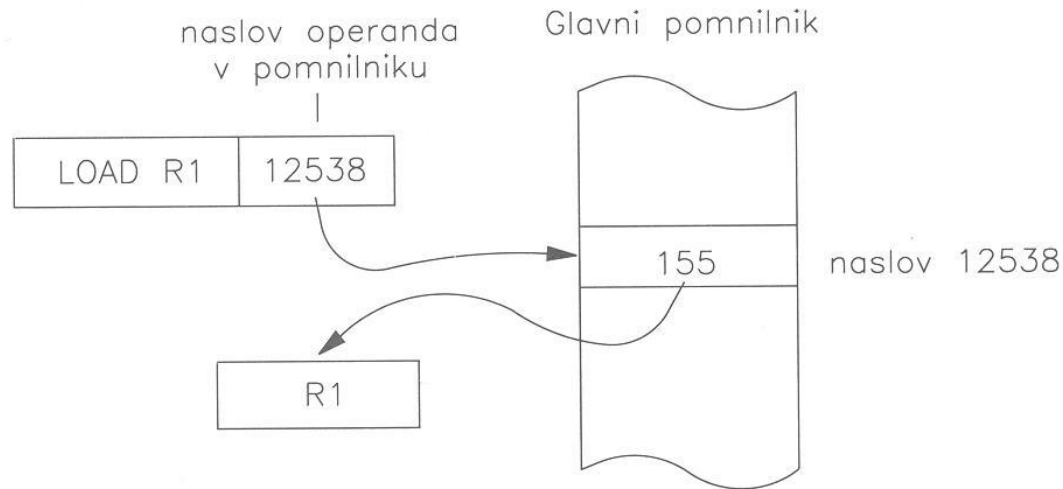
- 1. Takojšnje naslavljanje (immediate addressing)**

- operand je v ukazu podan z vrednostjo (je kar del ukaza)
- **takojšnji operandi (literali)** so kar konstante
- npr. ukaz `LOAD R1,#155`, pri katerem se konstanta 155 prenese v register R1

2. Neposredno naslavljanje (direct addressing)

- tudi **absolutno**
- operand je podan z naslovom
 - če je to naslov registra, je to **registrsko naslavljanje**
- primerno za operande, ki se jim ne spreminjajo naslovi

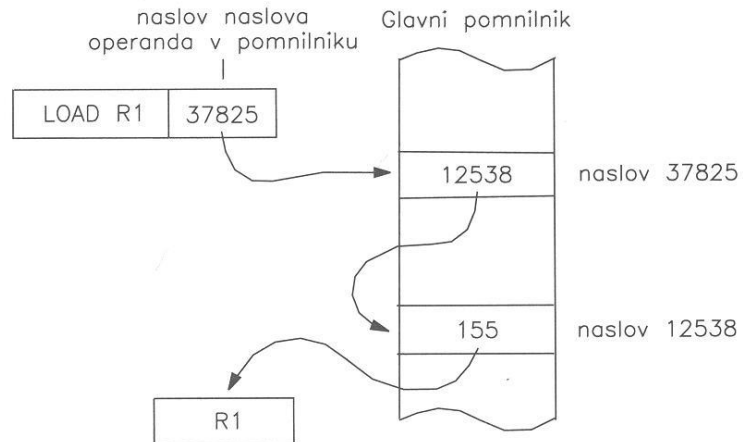
- Težave:
 - velik naslovni prostor → dolg naslov → dolgi ukazi
 - povečanje pom. prostora → drugačni ukazi → nezdružljivost za nazaj
 - primeri, ko operand ni na stalnem naslovu

3. Posredno naslavljanje (indirect addressing)

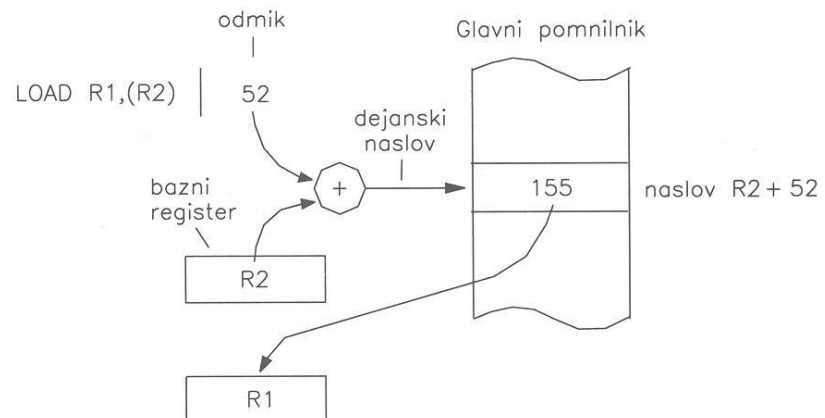
- v ukazu je naslov lokacije, na kateri je shranjen naslov operanda
 - **Pomnilniško posredno naslavljanje**, če gre za naslov pomnilniške lokacije (nerodno, ni pogosto)
 - **Registrsko posredno naslavljanje**, če gre za naslov registra in **odmik** (displacement) – iz tega dvojega se izračuna pomnilniški naslov
 - » najpogostejši način naslavljanja
 - » imenuje se tudi **relativno naslavljanje**
 - naslov operanda določen relativno na vsebino registra

Posredno naslavljanje:

pomnilniško

registrsko

- Glavne vrste relativnega naslavljanja:

3.1 Bazno naslavljanje (base addressing)

- najpogostejše
- reče se tudi **naslavljanje z odmikom** (displacement addressing)
- v ukazu sta podana tudi register R2 in odmik D
- naslov operanda $A = R2 + D$
 - k vsebini registra R2 prištejemo odmik D
- R2 je **bazni register**, A pa **dejanski naslov** (effective address)

3.2 Indeksno naslavljanje (indexed addressing)

- odmik D obsega celoten pomnilniški naslovni prostor
- $A = R2 + R3 + D = R2 + D_1$
- D_1 je dolžine pom. naslova
- R3 je indeksni register
- glavno področje uporabe so polja, strukture in sezname
 - elementi se običajno obdelujejo zaporedoma po naraščajočih (ali padajočih) indeksih, zato sta pogosti operaciji

$$R3 \leftarrow R3 + \Delta \quad \text{in} \quad R3 \leftarrow R3 - \Delta$$

- Δ je dolžina operanda, merjena v številu pomnilniških besed (**korak indeksiranja**)

3.3 Pred-dekrementno naslavljanje (pre-decrement addressing)

- $R3 \leftarrow R3 - \Delta$
- $A = R2 + D$ ali $A = R2 + R3 + D$
- bazno ali indeksno

3.4 Po-inkrementno naslavljanje (post-increment addressing)

- $A = R2 + D$ ali $A = R2 + R3 + D$
- $R3 \leftarrow R3 + \Delta$

— Zadnja 2 načina v paru tvorita **skladovno naslavljanje** (stack addressing)

- sklad v GP (ne v CPE)
- določeni računalniki imajo register **skladovni kazalec** (stack pointer)

3.5 Velikostno indeksno naslavljanje (scaled indexed addressing)

- $A = R2 + R3 \times \Delta + D$
- dovolj je inkrementirati R3

Še 2 pojma:

- **Pozicijsko neodvisno naslavljanje**
 - pozicijsko neodvisni programi
 - lahko jih premestimo v drug del pomnilnika
 - ne smejo vsebovati absolutnih naslovov
 - neposredno, pomnilniško posredno nasl.
 - možna rešitev je preslikovanje naslovov
 - če program ni pozicijsko neodvisen
- **PC-relativno naslavljanje**
 - kot bazni register služi kar programski števec (PC)

Primeri naslavljanja

Način naslavljanja	Primer ukaza	Pomen	Kdaj se uporablja
Takojšnje	ADD R1,#3	$R1 \leftarrow R1 + 3$	konstante
Neposredno	ADD R1,(1001)	$R1 \leftarrow R1 + M[1001]$	operandi na konst. naslovih
(Neposredno) registrsko	ADD R1,R2	$R1 \leftarrow R1 + R2$	operandi v registrih
Pomnilniško posredno	ADD R1,@(1001)	$R1 \leftarrow R1 + M[M[1001]]$	v pomnilniku kazalec
Bazno	ADD R1,100(R2)	$R1 \leftarrow R1 + M[R2+100]$	lokalni operandi
Bazno brez odmika	ADD R1,(R2)	$R1 \leftarrow R1 + M[R2]$	kazalci ali izračunani naslovi
Bazno posredno	ADD R1,@(R2)	$R1 \leftarrow R1 + M[M[R2]]$	v R2 naslov kazalca
Indeksno	ADD R1,100(R2+R3)	$R1 \leftarrow R1 + M[R2+R3+100]$	dostop do elementov polja
Indeksno brez odmika	ADD R1,(R2+R3)	$R1 \leftarrow R1 + M[R2+R3]$	dostop do elementov polja

D4: Operacije

- Operacije niso ključnega pomena
 - Npr., možno je narediti računalnik, ki ima en sam ukaz:

SBN A,B,C

Pomen:

$M[A] \leftarrow M[A] - M[B];$ če $M[A] < 0$, skoči na C

- Operacij je manj kot ukazov
- Imena ukazov so **mnemoniki**
 - okrajšava ang. imena ukaza
 - vsebuje tudi operacijo
 - npr. A, D, AD, ADD, S ... za seštevanje v fiksni vejici

- Skupine operacij:

- 1. Aritmetične in logične operacije.**

- izvajajo se v ALE
 - nad operandi v fiksni vejici
 - Aritmetične operacije: seštevanje, odštevanje, množenje, deljenje, aritm. negacija, absolutna vrednost, inkrement, dekrement
 - za vsako je več ukazov (različne dolžine operandov)
 - Logične operacije: AND, OR, NOT, XOR, pomiki
 - z AND lahko tudi izločamo bite iz besede
 - z OR lahko tudi vstavljamo bite v besedo

- Pomiki:
 - **navadni pomiki** (shift)
 - **rotacije** (rotate)
- Levi in desni pomiki
- Pri desnih navadnih pomikih razlikujemo:
 - **logične pomike** (logical shifts)
 - » v izpraznjena mesta gredo ničle
 - **aritmetične** (arithmetical shifts)
 - » najbolj levi bit se ne spreminja in se vstavlja v izpraznjena mesta (število smatramo kot predznačeno)
 - » to je deljenje z večkratniki števila 2
- Levi pomiki predstavljajo množenje z (večkratniki) 2

- S pomiki in seštevanjem/odštevanjem je možno realizirati tudi množenje/deljenje
- Logični pomiki se uporabljajo tudi za izločanje/vstavljanje bitov iz/v operand

2. Prenosi podatkov (data transfer)

- izvor, ponor
- v resnici gre za kopiranje
- Običajni **mnemoniki**:
 - LOAD: GP \rightarrow R
 - STORE: R \rightarrow GP
 - MOVE: R \rightarrow R ali GP \rightarrow GP
 - PUSH: GP ali R \rightarrow Sklad
 - POP (PULL): Sklad \rightarrow GP ali R
- tudi CLEAR in SET

3. Kontrolne operacije.

- spreminjajo vrstni red ukazov (pomembno!)

3.1 Pogojni skoki (conditional branches). 3 načini za izpolnjenost pogoja:

- » **Pogojni biti** se postavijo kot rezultat določenih operacij.
 - Z (zero), N (negative), C (carry), V (overflow), itd.
 - Npr. ukaz BEQ (branch if equal) skoči, če je $Z=1$
- » **Pogojni register.**
 - poljuben register
 - Npr. ali je njegova vsebina 0
- » **Primerjaj in skoči** (compare and branch).
 - skok, če je primerjava izpolnjena

3.2 Brezpogojni skoki (uncond. branch, jump).

3.3 Klici in vrnitve iz podprogramov.

- » ukaz za klic podprograma mora shraniti **povratni naslov** (return address)
- » tipična mnemonika sta CALL in JSR (jump to subroutine)
- » RET (return) za vrnitev

4. Operacije v plavajoči vejici.

- izvaja jih posebna enota (FPU – Floating Point Unit), ki ni del ALE
- poleg osnovnih štirih operacij so še koren, logaritem, eksponentna in trigonometrične funkcije

5. Systemske operacije.

- vplivajo na način delovanja računalnika
- običajno spadajo med **privilegirane ukaze**

6. Vhodno/izhodne operacije.

- obstajajo na nekaterih računalnikih
 - na drugih se uporabljajo običajni ukazi za prenos podatkov
- prenosi med GP in V/I ter med CPE in V/I

- Ukaze lahko delimo tudi na
 - **skalarne** in
 - **vektorske**
 - na vektorskih računalnikih se lahko ista operacija izvrši na N skupinah operandov
 - pri skalarnih je treba za to uporabiti zanko
 - vektorske ukaze srečamo na superračunalnikih

D5: Vrsta in dolžina operandov

- Vrste operandov:

1. **bit**

- v višjih jezikih jih običajno ni
- koristno pri sistemskih operacijah

2. **znak**

- običajno 8-bitni ASCII
- več znakov tvori **niz** (string)

3. **celo število**

- predznačeno (signed) ali nepredznačeno (unsigned)
- dolžine 8, 16, 32, 64 bitov

4. **realno število**

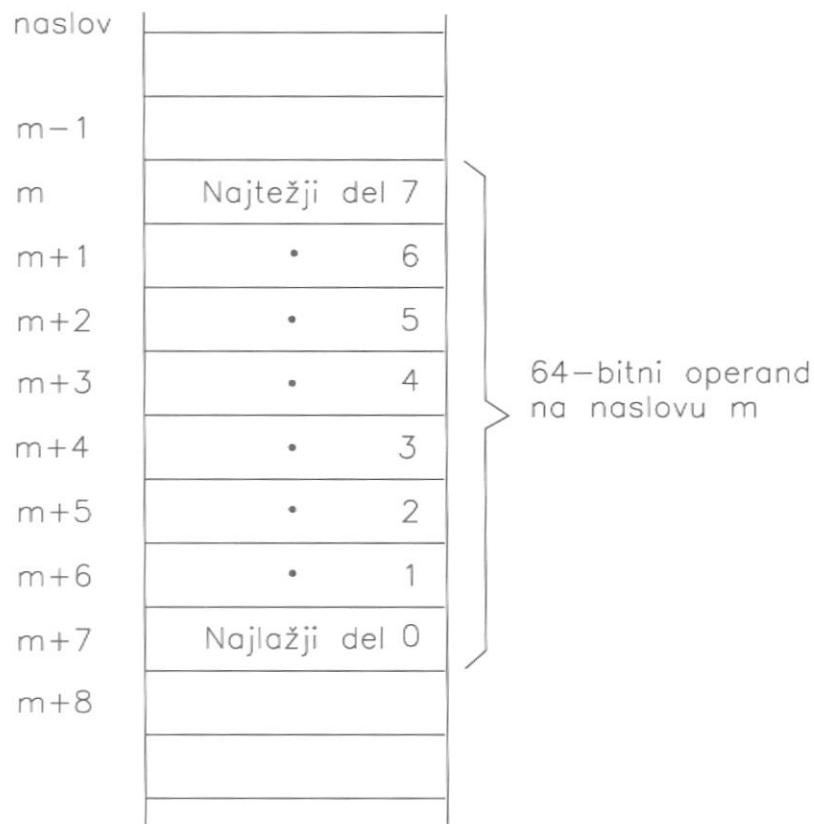
- št. v plavajoči vejici (običajno po standardu IEEE 754)
- enojna natančnost (single precision) 32 bitov, dvojna natančnost (double precision) 64 bitov; obstajajo tudi 128-bitna

5. **desetiško število**

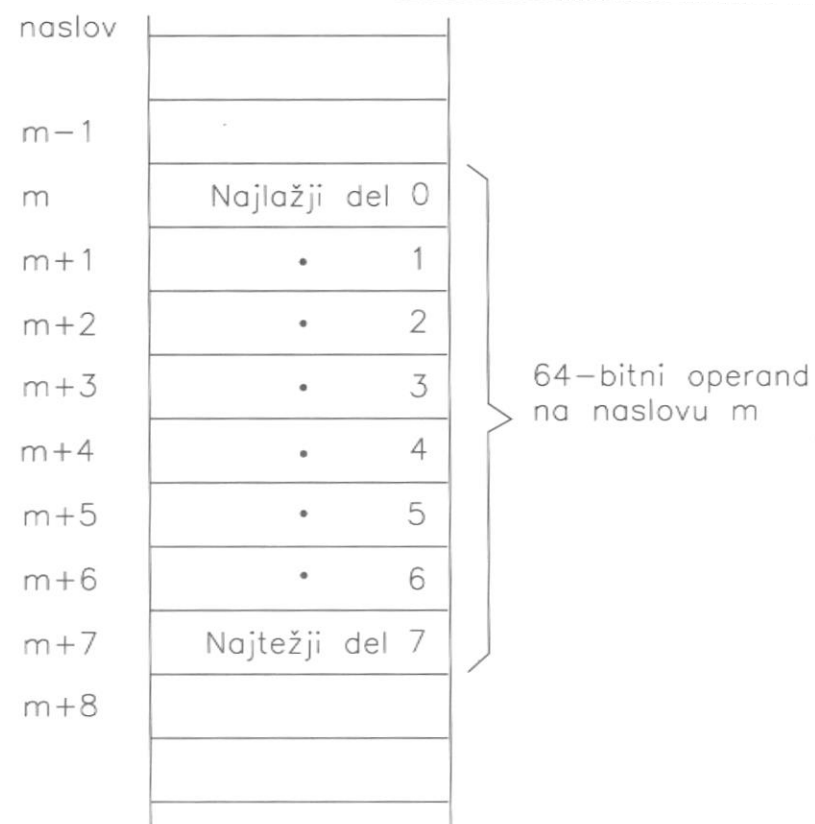
- v 8 bitih 2 BCD števili ali 1 ASCII znak

- Operandi dolžin večkratnikov 2 (bitov) imajo posebna imena:
 - 8 Bajt (byte)
 - 16 Polovična beseda (halfword)
 - 32 Beseda (word)
 - 64 Dvojna beseda (double word)
 - 128 Štirikratna beseda (quad word)
- to sicer ne velja za vse računalnike

- **Sestavljeni pomnilniški operandi** so sestavljeni iz več pomnilniških besed
 - v pomnilniku morajo biti na zaporednih lokacijah, sicer bi težko podali naslov takega operanda
- Obstajata 2 načina (glede na vrstni red), kako jih shranimo v pomnilnik:
 - **pravilo debelega konca** (Big Endian Rule)
 - najtežji del operanda na najnižjem naslovu
 - **pravilo tankega konca** (Little Endian Rule)
 - najlažji del operanda na najnižjem naslovu

a) Pravilo debelega konca
(Big Endian)

b) Pravilo tankega konca
(Little Endian)

- **Problem poravnosti**

- pomnilnik, ki omogoča dostop do 8 8-bitnih besed hkrati, je narejen kot 8 paralelno delujočih pomnilnikov
- istočasen dostop do s besed dolgega operanda na naslovu A je možen le, če je A deljiv z s ($A \bmod s = 0$)
 - pri 8-bitni pomnilniški besedi mora imeti 64-bitni operand zadnje 3 bite enake 0 (naslov $XX..XX000$)
 - **poravnan** (aligned) operand
 - sicer **neporavnan** (misaligned)
 - » potreben več kot en dostop
 - » pri nekaterih računalnikih se celo sproži past

Zgradba ukazov

- **Zgradba ali format ukaza**
 - število polj, njihova velikost in pomen posameznih bitov v njih
- Možni so različni formati
- Parametri, ki najbolj vplivajo na format:
 1. Dolžina pom. besede
 - pri 8: dolžina ukaza večkratnik 8
 - pri dolgih pom. besedah: dolžina ukaza $\frac{1}{2}$ ali $\frac{1}{4}$ besede
 2. Število eksplicitnih operandov v ukazu
 3. Vrsta in število registrov v CPE
 - št. registrov vpliva na št. bitov za naslavljanje
 4. Dolžina pom. naslova
 - predvsem, če se uporablja neposredno naslavljanje

- Optimalne rešitve za format ukazov ni
 - kaj je kriterij?
 - medsebojna odvisnost parametrov
 - neke vrste umetnost
 - možno je minimizirati velikost programov
 - pogostost ukazov, Huffmanovo kodiranje
 - v praksi se ni izkazalo (Burroughs)

- 3 načini:

1. Spremenljiva dolžina

- št. eksplicitnih operandov spremenljivo
- različni načini naslavljanja
- veliko formatov
 - npr. 1..15 bajtov pri 80x86, 1..51 VAX
- kratki formati za pogoste ukaze

2. Fiksna dolžina

- št. eksplicitnih operandov fiksno
- majhno št. formatov (RISC)
 - Alpha, ARM, MIPS, PowerPC, SPARC

3. Hibridni način

Spremenljiva dolžina:

Op. koda	Način naslavljanja 1	Naslovno polje 1	.	.	.	Način naslavljanja n	Naslovno polje n

Fiksna dolžina:

Op. koda	Naslovno polje 1	Naslovno polje 2	Naslovno polje 3

Hibridno:

Op. koda	Način naslavljanja	Naslovno polje

Op. koda	Naslovno polje 1	Način naslavljanja 2	Naslovno polje 2

Op. koda	Način naslavljanja	Naslovno polje 1	Naslovno polje 2

- **Ortogonalnost ukazov** (medsebojna neodvisnost parametrov ukaza)
 1. Informacija o operaciji neodvisna od info. o operandih
 2. Informacija o enem operandu neodvisna od info. o ostalih operandih

Število ukazov in RISC

- **CISC računalniki**
 - Complex Instruction Set Computer
 - imajo veliko število ukazov
 - IBM 370, VAX, Intel
- **RISC računalniki**
 - Reduced Instruction Set Computer
 - imajo majhno število ukazov
 - DEC Alpha, IBM/Motorola Power PC, MIPS R4000
- Oboji imajo svoje prednosti in slabosti
 - na začetku so bili računalniki tipa CISC, RISC pa so se pojavili kasneje
 - RISC so enostavnejši in imajo hitrejške ukaze, vendar pa program potrebuje več ukazov

- 2 ugotovitvi v 80. letih:
 - 1. Stalno povečevanje števila ukazov**
 - IAS (1951): 23 ukazov in 1 način nasl.
 - 70. leta: stotine ukazov
 - 2. Velik del ukazov redko uporabljan**

- Razlogi za povečevanje števila ukazov:
 - 1. Semantični prepad**
 - v 60. letih so proizvajalci zato povečevali št. ukazov
 - 2. Mikroprogramiranje**
 - dodajanje novih ukazov preprosto
 - 3. Razmerje med hitrostjo CPE in GP**
 - faktor vsaj 10
 - kompleksen ukaz hitrejši kot zaporedje preprostih ukazov

- Razlogi za zmanjševanje števila ukazov:
 - 1. Težave prevajalnikov**
 - velik del ukazov redko uporabljan
 - 2. Pojav predpomnilnikov**
 - v primeru zadetka v PP je dostop skoraj enako hiter kot do mikroukazov
 - 3. Uvajanje paralelizma v CPE**
 - npr. cevovod (lažja realizacija pri preprostih ukazih)

- **Definicija arhitekture RISC:**
 1. Večina ukazov se izvrši v enem ciklu CPE
 - lažja real. cevovoda
 2. Registrsko-registrska zasnova (load/store)
 - zaradi zahteve 1
 3. Ukazi realizirani s trdo ožičeno logiko
 - ne mikroprogramsko
 4. Malo ukazov in načinov naslavljanja
 - hitrejša in enostavnejša dekodiranje in izvrševanje
 5. Enaka dolžina ukazov
 6. Dobri prevajalniki
 - upoštevajo zgradbo CPE